

volksbevrijding' – titel van het boek waarin een hunner voormannen, W. H. Vliegen, later de oorsprongen der socialistische beweging in ons land zou beschrijven. Het was als het schijnsel van een nieuwe religie, des te overtuigender omdat het Marxisme er een hechte wetenschappelijke basis aan leek te bieden: het gehate kapitalisme was slechts een tijdelijke productiewijze; het zou de klassetegenstellingen ten top voeren en, na een opeenvolging van economische crises, het proletariaat uiteindelijk in een positie brengen waarin het, in en door de strijd geschoold, ten koste van de bourgeoisie de leiding in het productieproces en de staatsmacht zou overnemen, de ongeordende en moorddadige concurrentie van het kapitalisme vervangend door een op bewuste ordening gericht, vreedzaam productiestelsel dat in alle behoeften van de mens zou voorzien. En was daarmee in strijd dat men nu reeds door middel van parlementaire en andere actie binnen het raam van de burgerlijke democratie het uitgebuide proletariaat zou verheffen en scholen voor zijn grootse taak? Zij die de SDAP oprichtten, meenden van niet – en togen aan het werk. Hun nieuwe partij werd, nauwelijks twee jaar oud, door de in 1891 opgerichte Tweede Arbeiders-Internationale erkend. Haar ledental steeg terwijl dat van de anarchistische organisaties daalde.

Wij behoeven hier de felle en verbeterde conflicten niet te beschrijven die zich met name in het jaar van de twee spoorwegstakingen, 1903, tussen beide richtingen voordeden – de arbeiders deden hun keuze en prefereerden de meer gematigde, meer geleidelijke aanpak van de SDAP en de met haar toen verbonden vakbonden. De typografen – als groep de meest ontwikkelde arbeiders – hadden in het midden van de jaren zestig al hun eerste landelijke vakbond opgericht, beogend de groepsbelangen te behartigen, nog 'met eerbiediging van het verschil in rang en stand'¹. Hun volgden de diamantbewerkers die tegen het einde van de eeuw in de Algemene Nederlandse Diamantbewerkers Bond, de ANDB, een hechte organisatie opgebouwd hadden onder leiding van Henri Polak. Polak was het die, waarschuwend tegen de wilde en zichzelf uitputtende stakingstactiek der anarchisten, militant opriep tot 'het bewust en ernstig aanwerven, drillen, disciplineren, bewapenen en van krijgsvoorraad voorzien van een machtig legerkorps van de Nederlandse regimenten van het internationale leger van de arbeid.'² Hij was het ook, die twee jaar na de stakingen van 1903 de stoot gaf tot oprichting van een op de SDAP georiënteerde vakcentrale, het Nederlands Verbond van

¹ Aanhaling bij Brugmans: *Paardenkracht en mensenmacht*, p. 280. ² Aanhaling bij F. de Jong: *Om de plaats van de arbeid*, p. 46.